

ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ

Ένας πρακτικός οδηγός για εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΠΟΣ

Διόρθωση: Μαρία Αποστολοπούλου
Ηλεκτρονική επεξεργασία: Μαρία Παπαδάκη
Μακέτα εξωφύλλου: Κώστας Πιπιλιός

© 2008 Εκδόσεις Τόπος, Σοφία Τριλιβιά & Τάνια Αναγνωστοπούλου
[Οι εκδόσεις Τόπος είναι εμπορικό σήμα της ΜΟΤΙΒΟ Α.Ε.]

ISBN 978-960-6863-00-4

Κεντρική διάθεση:
Πλαπούτα 2 & Καλλιδρομίου,
11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856
Fax: 210 8222684

Βιβλιοπωλείο:
Πεσμαζόγλου 5 & Σταδίου,
Στοά του Βιβλίου, 10564, Αθήνα
Τηλ.: 210 3221580
Fax: 210 3211246

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

www.toposbooks.gr

Σοφία Τριλίβα & Τάνια Αναγνωστοπούλου

ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ

Ένας πρακτικός οδηγός για εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους

*Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Άννα Μαστοράκου,
απόφοιτη του Τμήματος Ψυχολογίας του Α.Π.Θ.
για την πολύτιμη συμβολή της στην επεξεργασία των κειμένων.*

*Το βιβλίο αφιερώνεται σε όλα τα άτομα με τα οποία συνεργαστήκαμε,
ατομικά ή σε ομάδες, σε προγράμματα βιωματικής μάθησης.*

Πρόλογος	11
Τα αδιέξοδα της παιδείας	
Εμπειρίες μαθητών από το εκπαιδευτικό μας σύστημα	15
Η βιωματική προσέγγιση	
Μία εκπαιδευτικός καταθέτει τις εμπειρίες της	21
Κεφάλαιο 1	
Οι θεωρίες για τη βιωματική εκπαίδευση	27
Κεφάλαιο 2	
Ο ρόλος του κριτικού αναστοχασμού στη βιωματική μάθηση	59
Κεφάλαιο 3	
Η δημιουργία και τα στάδια ανάπτυξης της ομάδας	69
Κεφάλαιο 4	
Ο συντονισμός της ομάδας	93
Κεφάλαιο 5	
Η μεθοδολογία της βιωματικής μάθησης	115
Κεφάλαιο 6	
Σχεδιασμός και αξιολόγηση ενός προγράμματος βιωματικής εκπαίδευσης	151

Η αναθεώρηση του εκπαιδευτικού συστήματος έχει απασχολήσει επανειλημμένα την πολιτική και εκπαιδευτική ηγεσία της χώρας μας. Μέχρι στιγμής οι προσπάθειες αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση των σχολικών βιβλίων, την τροποποίηση της διδακτικής ύλης και την αλλαγή του εξεταστικού συστήματος. Παρόλο που η αναταραχή συνεχίζεται, εντούτοις τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά εκπαιδευτικοί, γονείς και μαθητές παραμένουν ανέγγιχτα, και καμία ουσιαστική τομή δεν έχει συντελεστεί στην εκπαίδευση. Το Υπουργείο έχει αλλάξει τα βιβλία, έχει προσθέσει την ευέλικτη ζώνη και δημιούργησε τα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (ΚΔΑΥ), όμως πολλοί μαθητές συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σοβαρά μαθησιακά, συμπεριφορικά και συναισθηματικά προβλήματα. Στην εκπαίδευση υπάρχει περισσότερη διδακτική ύλη από ποτέ. Οι μαθητές κατακλύζονται από διαγωνίσματα και όλες οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες έχουν ως στόχο να τους βοηθήσουν να περάσουν με επιτυχία τις εξετάσεις, τόσο στο σχολείο όσο και στα φροντιστήρια. Ωστόσο, οι μαθητές πλήττουν στο σχολείο. Δεν δείχνουν κανένα ενδιαφέρον –ή στην καλύτερη περίπτωση μόνο περιστασιακά– στα μαθήματα του σχολείου και δεν μπορούν να συγκεντρωθούν στη μελέτη για μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμη και αν το επιθυμούν.

Οι σχέσεις, εξάλλου, μεταξύ των μαθητών είναι προβληματικές. Συχνά φέρονται με σκληρότητα και αδιαφορία στους συμμαθητές τους και δυσκολεύονται να αναπτύξουν γνήσια και ειλικρινή ανθρώπινη επαφή. Πολλά νέα παιδιά αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της ζωής με παθητικότητα και ατομία.

Όλα αυτά δείχνουν ότι η διδακτική ύλη δεν μπορεί να καλύψει τον κοινωνικό και συναισθηματικό κόσμο των παιδιών μας, ενώ οι αλλαγές στην ύλη και το εξεταστικό σύστημα δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν ούτε αποτελούν λύση στα συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματα της νεολαίας σήμερα. Αυτό το κενό στην εκπαίδευση αφήνει εκπαιδευτικούς και μαθητές ακάλυπτους και ευάλωτους σε καθημερινή βία. Βέβαια, πολλοί μπορεί να αντιτάξουν το επιχείρημα ότι είναι καθήκον της οικογένειας και όχι του σχολείου να διαπλάσει τον κοινωνικό και συναισθηματικό κόσμο των παιδιών και σίγουρα οι περισσότερες οικογένειες έχουν επενδύσει σε αυτό το καθήκον. Είναι, όμως, φανερό ότι χρειάζεται μία ολόκληρη

κοινότητα και η συμμετοχή πολλών φορέων για να μεγαλώσεις σήμερα ένα παιδί και ότι τα σχολεία τα οποία αποτελούν τις πρωταρχικές κοινότητες μάθησης για τα παιδιά πρέπει να τα αντιμετωπίζουν πιο ολιστικά, δηλαδή ως άτομα με βιολογικές, ακαδημαϊκές, κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες.

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί συμφωνούν ότι δεν μπορούμε να προσθέσουμε περισσότερη ύλη στα σχολεία μας – οι μαθητές ήδη αφιερώνουν ένα τεράστιο μέρος του χρόνου τους στην αφομοίωση της ήδη υπάρχουσας. Τα προβλήματα που απασχολούν τους μαθητές δεν διδάσκονται μέσα από βιβλία, εργασίες και εξετάσεις ούτε είναι δυνατόν να προσεγγιστούν με τις παραδοσιακές μεθόδους με τις οποίες διδάσκεται η ύλη. Απαιτείται ένα πιο τολμηρό βήμα: χρειάζεται να αναθεωρήσουμε τις θεμελιώδεις αρχές της εκπαίδευσης και να αποφασίσουμε τι είναι αυτό που θέλουμε να μάθουν όλα τα παιδιά και γιατί.

Το σχολείο πρέπει να επηρεάζει το άτομο ως ολότητα – τόσο το γνωστικό, δηλαδή, όσο και το συναισθηματικό και κοινωνικό του κόσμο. Γι' αυτό οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται μεθόδους οι οποίες να έχουν πρόσβαση σε αυτούς τους τομείς. Χρειάζεται να δημιουργήσουμε σχολικές εμπειρίες οι οποίες να εξοικονομούν χρόνο και χώρο ώστε να αναπτυχθούν ο κοινωνικός και συναισθηματικός κόσμος των παιδιών. Χρειάζονται, επίσης, εκπαιδευτικά προγράμματα όπου το κάθε παιδί θα έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει τις προσωπικές του δεξιότητες και την αυτοεκτίμησή του.

Στη σημερινή κατάσταση η αλλαγή των μεθόδων που χρησιμοποιούμε είναι η μόνη επιλογή μας. Δεν υπάρχει τίποτε καλύτερο από την άμεση, ζωντανή εμπειρία για να ξυπνήσει και πάλι η αγάπη για τη μάθηση και τη διδασκαλία. Οι δραστηριότητες της βιωματικής μάθησης αγγίζουν τα παιδιά, επειδή αντανakλούν την κοινωνική και συναισθηματική τους ζωή. Στη βιωματική εκπαίδευση η επίλυση προβλημάτων, η ανάλυση και η κατανόηση είναι απόρροια προσωπικών βιωμάτων, δεν μαθαίνονται μέσα από βιβλία ή διαλέξεις. Η ενεργός συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία κινητοποιεί και ενθουσιάζει τους μαθητές. Ο στόχος της βιωματικής μάθησης είναι ριζικά διαφορετικός από την παραδοσιακή διδασκαλία. Η βιωματική προσέγγιση εστιάζει στην αλλαγή και το μετασχηματισμό του ατόμου, της τάξης, της κοινωνικής ομάδας. Αντίθετα, στην παραδοσιακή διδασκαλία, οι εκπαιδευτικοί έχουν ως προτεραιότητα την παροχή γνώσεων, τις «έτοιμες» απαντήσεις σε ερωτήματα και την πειθαρχία.

Στη βιωματική εκπαίδευση οι στόχοι δεν προέρχονται από ένα ανώτερο κέντρο ελέγχου που απαρτίζεται από «ειδικούς» ή από μία ελίτ κοινωνικών μεταρρυθμιστών. Αντίθετα, ο μαθητής τοποθετείται στο κέντρο της εκπαιδευτικής δια-

δικασίας και αποφασίζει για τις σπουδές του. Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως πρότυπο, συντονίζει τη διαδικασία της μάθησης και βοηθάει κάθε παιδί ξεχωριστά να αναπτύξει τις μοναδικές του ικανότητες και να κατανοήσει καλύτερα τον εαυτό του και τον κόσμο που ζει. Επειδή η συζήτηση, η έκφραση των συναισθημάτων, η επικοινωνία, η προσωπική ανάπτυξη είναι μέρος των βιωματικών δραστηριοτήτων, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται εμπειρία τόσο στο συντονισμό των ομάδων όσο και στον αναστοχασμό.

Ωστόσο, ένα βασικό εμπόδιο για την εφαρμογή της βιωματικής μάθησης στην εκπαίδευση είναι η πολύ μικρή εμπειρία και τεχνογνωσία των δασκάλων σε αυτούς τους τομείς. Για να καλύψουμε αυτό το κενό, καταγράψαμε τις θεωρητικές προσεγγίσεις και την εμπειρία μας σε αυτό τον τομέα στο βιβλίο *Βιωματική μάθηση: Ένας πρακτικός οδηγός για εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους*. Πρόκειται για έναν πρακτικό οδηγό υλοποίησης δραστηριοτήτων βιωματικής μάθησης στις θεματικές της κοινωνικής και συναισθηματικής αγωγής, που απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς, τους ψυχολόγους, τους εμπυχωτές και τα άτομα που εργάζονται με ομάδες παιδιών. Το βιβλίο παρουσιάζει τη μεθοδολογία της βιωματικής μάθησης, αναλύοντας τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικές και συναισθηματικές εμπειρίες ενισχύουν τη μάθηση και την προσωπική ανάπτυξη των μαθητών. Για να είναι αποτελεσματική, η βιωματική μάθηση απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό και υλοποίηση. Σε αυτό το βιβλίο περιγράφουμε σε βάθος και δίνουμε σαφείς κατευθύνσεις ως προς τις θεωρητικές προσεγγίσεις και τις μεθόδους της βιωματικής εκπαίδευσης, το συντονισμό και τη δυναμική της ομάδας και την αξιολόγηση των προγραμμάτων. Στόχος μας είναι να συνδέσουμε τη θεωρία με την εφαρμογή της στην ελληνική πραγματικότητα. Γι' αυτόν το λόγο παρουσιάζουμε στην αρχή του βιβλίου μία σύντομη αναφορά με προσωπικές εμπειρίες τόσο των μαθητών όσο και των εκπαιδευτικών από το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα και την εμπειρία της βιωματικής διδασκαλίας.

Ελπίζουμε ότι η 25ετής εμπειρία μας στην εκπαίδευση και την εργασία με ομάδες θα σας βοηθήσει να χρησιμοποιήσετε αποτελεσματικά τη βιωματική μάθηση στην τάξη ή την ομάδα σας, γιατί μόνο εάν επενδύσουμε στις εμπειρίες και τις ανάγκες των παιδιών μας θα υπάρξει πραγματική αλλαγή.